

«رباب رومی» به قلم مهدی ستایشگر

رباب رومی پژوهشی موسیقایی است در کلیه آثار منظوم (غزلیات شمس و مثنوی) و منثور (فیه مافیه، مجالس سبعة و ...) مولانا و از زبان خود او که در دو جلد به قطع وزیری در ۱۱۸۸ صفحه انتشار یافته است. در این کتاب که برای نخستین بار تنها به موسیقی مولانا پرداخته، نکته‌هایی نو و تازه مطرح گردیده است. در پیش‌درآمد (مقدمه) مؤلف (ص ۱۲) آمده است:

«می‌دانیم راه سلوک مولانا به سوی خداست، اما (پژوهشگران و مولاناشناسان) این حرکت انشایی و سلوک جوهری را با دو بال شریعت و طریقت توصیف کرده‌اند، درحالی‌که شاید همگان ندانند یا بدانند شریعت و طریقت به روی هم یک بال او و موسیقی (سماع) بال دیگر مولانا در این پله‌پله تا ملاقات خدا رفتن بوده است. مجموعه حاضر (رباب رومی) بر اثبات این نظریه پای می‌فشارد و دلیل (از زبان خود مولانا) می‌آورد.» در یک نگاه هر آنچه مولانا را به اوج کشانید و به خلق و سرودن غزل‌ها و مثنوی و کرامت‌های روایت شده واداشت، موسیقی و سماع بود که تا آخرین نفس عمر مبارکش همراه او بود. در تداوم همین حال وجد است که مولانا بعد از سماع و سکوت قوال‌ها به گوشه‌ای می‌رفت و به اطرافیان می‌فرمود تا نور خدا را در چشم‌های وی ببینند. (ج ۱، ص ۵۴۲)

همچنین در پیش‌درآمد کتاب بررسی موضوعی اشعار موسیقی مولانا تحت عنوان سی‌نمای موسیقایی به شرح زیر آمده است:

سی‌نمای موسیقایی مولانا (Mowlana's 30 musical forms)

(بررسی موضوعی اشعار موسیقایی مولانا)

در این بخش مقاصد موسیقایی مولانا به صورت موضوعی تحت سی‌نمای یا سی‌نما، تعریف شده و هر نمایی، نمادی از موضوعی موسیقایی در اندیشه و آثار مولانا محسوب می‌شود.

نمونه‌هایی از شواهد شعری مربوط به هر نما ارائه شده است، تا جایی‌که خواننده و پژوهنده خود بتواند بیتی از او را در پهنه یک یا چند عنوان از عنوانهای زیر قرار دهد: (ج ۱، ص ۱۹ و ۲۰)

۱. موسیقی‌آموزی (Learning music)
۲. موسیقی‌ادواری (Periodical music)
۳. موسیقی‌اندیشی (موسیقی‌پنداری) (Thinking of music)
۴. موسیقی‌باوری (Believe the music)
۵. موسیقی‌برداشتی (Understanding music)
۶. موسیقی‌پژوهی (Researching about music)
۷. موسیقی‌پناهی (Taking refuge in music)
۸. موسیقی‌پوشی (Wearing music)
۹. موسیقی‌تشبیهی (تشبیه‌های موسیقایی) (Musical simile)
۱۰. موسیقی‌تشریحی (Explaining music)
۱۱. موسیقی‌تمرکزی (Concentrating on music)
۱۲. موسیقی‌توصیفی (وصفی) (Describing music)

۱۳. موسیقی خوانی (Singing music)
۱۴. موسیقی خواهی (Willing for music)
۱۵. موسیقی دانی (Musical knowledge)
۱۶. موسیقی درمانی (Music-therapy)
۱۷. موسیقی رفتاری (Musical behavior)
۱۸. موسیقی روایی (Narrating music)
۱۹. موسیقی زایی (Creating music)
۲۰. موسیقی سازی و موسیقی سازی (الف: اجرای با ساز و آهنگ سازی ب: سازشناسی)
- Composing music
(a: playing instrument and composing, b: knowledge of instruments)
۲۱. موسیقی شناختی (موسیقی شناسی) (Musicology)
۲۲. موسیقی شنوی (Auditory music)
۲۳. موسیقی فرمانی (Leading music)
۲۴. موسیقی گردانی (Directing music)
۲۵. موسیقی گفتاری (موسیقی بیانی) (Verbal music)
۲۶. موسیقی محوری (Musical oriented) یا (موسیقی مداری) (Orbital music)
۲۷. موسیقی میراثی (Heritage music)
۲۸. موسیقی نگری (Musical conception)
۲۹. موسیقی نوازی (Playing music)
۳۰. موسیقی یاری (موسیقی یآوری) (Helping music)

در مبحث رباب (ج ۱، ص ۳۸۲) آمده است:

در مبحث رباب مولانا فرمود: «شش گوشه رباب ما شارح سرّش گوشه عالم است و الف تار رباب مبین تائف ارواح است به الف الله ... مولانا می گوید: اَلِفِ رباب ما را به یاد رب (پروردگار) بیندازد. تفاوت رسم الخطی رباب ساز موسیقی و رب (پروردگار) در اَلِفِ اَنَسْت و به عقیده مولانا این اَلِفُ موجب اَلْفُ و الفت میان ارواح و پروردگار می باشد.»

همچنین در یک نظریه تخصصی موسیقایی مولانا در «رباب رومی» (ج ۱، ص ۳۸۸) آمده است: «مولانا معتقد است، نی، با یک صدا می نالد، ... اما در مورد رباب او عقیده مند است که در رباب، ناله هاست و فراقها زیرا مجموعه تشکیل دهنده رباب، غریباند. ...» مولانا بر آنست که به دلیل گفته شده، ناله، در رباب افزودن بر نی است و سخن ما نیز همین جاست.

در اینجا یک نکته تخصصی موسیقایی نهفته است که درست مرتبط و منتج به صدای آن دو ساز است و آن، نغمه های فرعی (هارمونیک های) موجود در رباب است که نی، فاقد آن می باشد.

نوازندگان و آشنایان به هنر موسیقی واقفند که در سازهای زهی یا رشته ای به علت استقرار سیم هایی که در کنار هم به فواصل چهارم و یا پنجم کوک می گیرند، با یک ضربه نوازنده چندین صدا از سیم ها به گوش می رسد، که همان اصوات فرعی یا هارمونیک ها است. اما نای، دارای صدایی صاف و شفاف در بم و زیر، و فاقد هارمونیک های سازهای رشته ای مانند رباب است.

مقصود آنکه، هرگاه به تک‌صدایی بودن نای و چندصدایی بودن رباب توجه کنیم، به عنایت مولانا به صدای این سازها پی می‌بریم.

بخش سوم رباب رومی قابل توجه آهنگسازان و موسیقائیان:

از مهم‌ترین بخش‌های رباب رومی بخش دوم یا تعیین موسیقی اشعار و آوانگاری نمونه‌های شعری تقطیع شده است:

در یک نگاه قریب ۳۰۰۰ بیت در ۳۶ وزن عروضی تقطیع شده و هر بحر نیز در چند وزن موسیقایی $\frac{6}{8}$ یا $\frac{2}{4}$ یا یک مصراع در یک میزان آوانگاری شده‌اند.

و در بخش چهارم:

تذکار ابیات موسیقایی موجود در رباب رومی با نشانه‌های (کد)های کوتاه معرف بحر عروضی هر بیت. مانند:

(رج - ۱) از سرو گویم یا چمن، از لاله گویم یا چمن از شمع گویم یا لکن یا رقص گل پیش صبا
رج - ۱ - نشانه بحر رجز وزن اول است که در بخش سوم شرح و تقطیع و آوانگاری شده است و بدین ترتیب کلیه اشعار موسیقایی مولانا به وزن‌های عروضی، ایقاعی، اتانین، واژگانی تقطیع و نت‌نگاری شده‌اند.